

ЛІНГВІСТИЧНИЙ СТАТУС МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ПОНЯТТЯ ХАРИЗМИ**Бойченко М. К.**

*аспірантка кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
просп. Перемоги, 37, Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-6100-4855
boychenko515@gmail.com*

Ключові слова: харизма, комунікація, харизматичний мовець, визначення, лінгвістичний статус.

У статті на основі аналізу наявного в гуманітарних науках міждисциплінарного знання про явище харизми обґрунтовано особливості і ознаки його актуалізації у процесі комунікації та визначено лінгвістичний статус поняття «харизма». Для реалізації мети дослідження було проведено ретроспективний огляд тлумачення харизми як культурного, соціального і наукового явища та виокремлено його основні характеристики. За результатами теоретичного пошуку обґрунтовано необхідність визначення такого поняття харизми, яке відповідатиме нагальним вимогам міждисциплінарних гуманітарних наукових пошуків, а не окремих досліджень чи галузей знань. У праці здійснено стислий аналіз еволюції поняття харизми та його сучасних визначень у психології, соціології, лінгвістиці та виокремлено ті ознаки досліджуваного явища, які є важливими для кожної окремо взятої науки. На цих підставах у статті узагальнено провідні ознаки набуття мовцем харизми з урахуванням положень сучасної когнітивістики щодо перебігу процесу комунікації. За результатами узагальнення хронологічного розвитку думки про явище харизми та аналізу її наявних дефініцій автором у рамках когнітивного підходу до процесів комунікації з урахуванням комплексу зовнішніх, психологічних, фізіологічних і соціальних ознак мовця, які свідчать про його здатність як лідера задовольнити запити аудиторії, умов комунікації та лінгвальних і позалінгвальних засобів здійснення комунікативного впливу запропоновано власне міждисциплінарне визначення харизми. Вказано на перспективність практичного використання результатів проведеного теоретичного пошуку і доцільність подальшого вживання запропонованого міждисциплінарного визначення поняття «харизма» у гуманітарних дослідженнях.

LINGUISTIC STATUS OF THE INTERDISCIPLINARY NOTION OF CHARISMA

Boichenko M. K.

*Postgraduate Student (PhD) at the Department
of Theory, Practice and Translation of English
National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Peremohy Avenue, 37, Kyiv, Ukraine
boychenko515@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6100-4855*

Key words: *charisma, communication, definition, charismatic speaker, linguistic status.*

The paper provides the rationale for the specificities of the phenomenon of charisma and characteristics of its actualization in communication process based on the analysis of interdisciplinary knowledge on the subject, available in different braches of humanities. In addition, the work clarifies the linguistic status of the phenomenon under study. To fulfill the aim of the research, the retrospective review of charisma interpretation as a cultural, social and scientific phenomenon was carried out; furthermore, the main characteristics of the phenomenon were defined. While conducting the scientific inquiry, the author rationalised the need to create such a definition of charisma which will meet the immediate requirements of interdisciplinary research in humanities, as opposed to individual research or separate branches of humanities. The concise review of the evolution of the notion of charisma, as well as its modern definitions suggested by authors in the field of psychology, sociology, and linguistics was conducted; moreover, those characteristics of the phenomenon under study which are of the importance for research in a specific branch of science were determined. On these grounds, the author summarised the main characteristics of the phenomenon of a speaker acquiring charisma in view of present-day cognitive science ideas concerning the process of communication. After conducting a summary of a chronological development of thoughts on charisma and analysis of its available definitions, within the framework of a cognitive approach to communication processes with consideration of the complex of speaker’s external, psychological, physiological and social characteristics which define the speaker’s ability to comply with the audience’s demand, as well as conditions of communication and linguistic and extralinguistic means of communicative influence, the author proposes her own interdisciplinary definition of charisma. The author also outlines the prospect of the practical use of both the results obtained in the theoretical scientific inquiry and reasonability of the further use of the proposed interdisciplinary definition of charisma in humanities research.

Постановка проблеми. Відомо, що більшість дослідників у різних галузях наукового знання вивчали питання харизми, спираючись на визначення харизми, запропоноване соціологом Мак Вебер у 1920-х рр. При цьому, безумовно, деякі науковці намагалися обґрунтувати визначення харизми, яке зазвичай не виходило за межі мети їхнього конкретного дослідження, часто не враховувало комплексність самого явища та акцентувало увагу лише на окремих його елементах. Що стосується лінгвістичної науки, то у ній за винятком трактування джерела [34] не було, на наш погляд, конкретних спроб обґрунтування загального міждисциплінарного визначення поняття «харизма» та уточнення його лінгвістичного статусу.

Водночас у царинах психології (J. Antonakis et al., B. Bass, J. Conger & R. Kanungo та ін.) і соціології (E. Shills, T. Parsons та ін.) мають місце часткові спроби дати визначення цьому поняттю. Проте наявні у цих науках визначення феномена харизматичного впливу мовця на аудиторію є чітко орієнтованими на мету та предмет дослідження, а отже, і це природно, на них не накладено умов врахування вимог до розгляду міждисциплінарного статусу цього явища.

Окреслені стисло причини абстрагування дослідників від комплексності, багатогранності комунікативного явища харизми зайвий раз свідчать про назрілу актуальність уточнення лінгвістичного статусу самого поняття харизми та

подальшого системного визначення на його основі відповідного міждисциплінарного трактування.

Мета і завдання статті. Саме тому метою започаткованого нами теоретичного пошуку і було встановлення лінгвістичного статусу поняття харизми та обґрунтування його системного міждисциплінарного визначення.

Для досягнення поставленої мети було зроблено таку послідовність методологічних процедур виконання започаткованого теоретичного пошуку. По-перше, ми чітко усвідомлювали, що для створення актуального визначення харизми необхідно прослідкувати хронологічний розвиток думки про досліджуване явище. По-друге, ми вважали за необхідне розглянути наявні спроби дослідників надати дефініцію харизми відповідно до галузей наукового знання. Таким чином, ми мали отримати можливість виокремити характерні особливості явища харизми, на яких фокусується увага представників різних наук, та створити вичерпний перелік системних комплексів чинників, на підставі яких у представників аудиторії зазвичай і виникають харизматичні уявлення щодо мовця. Шляхом систематизації отриманих таким чином ознак і передбачалось синтезувати зміст шуканої нами дефініції, покликаної висвітлити сутність харизми як класичного міждисциплінарного поняття.

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єктом нашого дослідження є явище харизми, а предметом виступає формулювання міждисциплінарного визначення досліджуваного явища.

Виклад основного матеріалу. Проведений нами ретроспективний аналіз стану розроблюваної проблеми засвідчив, що протягом багатьох століть явище харизми у широкому смислі слова позначало «дар згори», «божественна благодать», якими наділяється якась особлива людина, дії, інститут чи символ. З плином історичного часу у його різні періоди уявлення про це явище змінюються.

Прийнято вважати, що саме поняття «харизма» вперше увійшло у вжиток та закріпилося завдяки Біблії та іншим релігійним текстам. Проте саме слово з'явилося ще у Давній Греції з її частково міфологічним світоглядом і позначало здатність привертати до себе увагу оточуючих. У грецькій міфології «харитами» (давньогр. *Χάριτες* от *χάρις*, «витонченість, краса») називалися давньогрецькі благодійні богині краси та грації, що виступали символами привабливості, шарму та чарівності. Харити дарували богам якості, завдяки яким їм посміхалася удача і вони привертали до себе увагу оточуючих, тобто наділяли їх харизмою як особливою якістю, що виокремлювало особистість серед інших і створювало враження її унікальності [12, с. 16–17].

Поряд з цим в античній міфології поняття «харизма» мало й інше значення, оскільки її розуміли як божественну милість і подарунок вибраним, найбільш достойним, наприклад, міфологічним героям. Такі «героїчні» особистості були ідеальними ззовні та всередині, наділеними силами і якостями для виконання особливої місії чи призначення [12, с. 18].

Отже, на міфологічному етапі харизмою вважалася сукупність певних виключних вроджених внутрішніх і зовнішніх якостей особистості, що проявляються у разі виконання нею свого призначення чи місії і завдяки яким вона має вплив і можливість впливати на інших людей [12, с. 16–18].

Дослідження харизми в Античній Греції відбувалося у царині філософії: Арістотель, Сократ, Платон безпосередньо (розмірковуючи про явище харизми) чи опосередковано (розглядаючи типи різних лідерів, правителів та виділяючи харизму як одну з ключових якостей такої особистості) розглядали харизму у своїх працях. Вони виокремлювали саме здатність людини до чеснот, блага як однієї з найважливіших рис носія влади. Евгемер уперше помітив, що видатним людям, правителям людська думка приписує особливі якості, міфологізує їх, що посилює вплив на натовп, великі маси людей, мобілізує їх на активну діяльність [14, с. 73]. На етапі античної філософії харизма також сприймалася як щось «дане богом», «чеснота» – дарована божественна благодать [12, с. 19–23; 33].

Надалі явище було запозичене у християнську релігію і згадується у Старому Заповіті, в якому вживається у значенні «духовний, божественний дарунок» [33, с. 53], благодать, дароване Святим духом людям сприяння; властивість людини, за якою вона є вибраною Богом, наділеною божественною благодаттю, даром божим. Після появи та організації християнської церкви вчення про харизму стало одним з головних пунктів цього віровчення. У релігійній концепції харизма розглядалася як «благодать», що може гріховній по своїй природі людині допомогти досягти блаженства та спасіння [14, с. 26]. Уважалося, що харизма дається віруючим через Церкву, через духовництво, через таїнства. Стверджувалося, що духовництво наділене особливою благодаттю – священством, яким може бути наділений лише істинно віруючий [5, с. 15]. Як стверджує Р. Прусе, харизма – основа колективних та особистісних перетворень на шляху до вражаючого досвіду внутрішньособ'єктної єдності, яку християни часто сприймають за знак божественної присутності [32, с. 151].

Підкреслювалось також [12, с. 24–33], що харизма є особливим емоційним станом свідомості людини, універсальною силою певної

особистості, що справляє незабутнє враження на будь-яку окрему людину, групу людей чи суспільство взагалі.

У теології поняття харизми стали активно використовувати у XIX ст., зокрема проблему цього явища з релігійної перспективи розглядали німецькі вчені Hermann Cremer (1879), Moritz Lauterberg (1898), Karl Holl. Найбільш детально вчення про харизму у християнській теології було запропоновано богословом Rudolph Sohm, який стверджував, що у ранньому християнстві не застосовувалися певні закони, проте послідовники визнавали харизму релігійного лідера і свідомо йшли за ним, він стверджував, що рання християнська церква мала харизматичну організацію [16, с. 7].

Н. В. Фрейк, своєю чергою, стверджує, що релігійна концепція харизми будується на певних положеннях:

1) вважається, що харизматичний лідер справді має особливі екстраординарні якості, даровані йому «небесами»;

2) проводиться чіткий розподіл на тих, хто дійсно «володіє» харизмою залежно від наслідків їхнього лідерства для суспільства. Справжні харизматичні лідери здебільшого високоморальні та релігійні, що відрізняє їх від «псевдохаризматичних» особистостей [14, с. 9].

У релігійній концепції харизми істинний харизматик має особливу здатність, що «надихає», тобто здійснює значний вплив на людей, мобілізуючи їх на екстраординарні зусилля і дії; його екстраординарні здібності залежать від внутрішніх якостей, які відрізняються вищою моральністю і духовністю; спонукальним мотивом виступає прагнення «розбудити» мораль інших людей, а не бажання лідера стати об'єктом сліпого послуху і відданості. У результаті відбувається посилення і розвиток волі послідовників, які залишаються вільними для реалізації власних цілей [14, с. 10].

За результатами хронологічного узагальнення донаукових поглядів на явище харизми, запропонованого у праці [12, с. 16–33], постає така картина:

1. Міфологічний етап: харизмою є сукупність певних виняткових вроджених зовнішніх і внутрішніх якостей особистості, що виявляються у разі виконання нею свого призначення або місії і завдяки яким вона має вплив і можливість впливати на оточуючих людей.

2. Етап античної філософії: (з грец. Charisma – «божественна милість», «благодать, дарована згори») вивчали це поняття і трактували його як щось «дане богом»; «чеснота – це дарована божественна благодать».

3. Релігійний етап: харизма – благодать (χαρίσματα), посил або дароване Святим Духом людям сприяння; властивість людини, за якої

така людина є вибраною Богом, обдарованою божественною благодаттю, даром Божим. У релігійному вимірі харизма є особливим емоційним станом свідомості людини. Харизма – це універсальна сила конкретної особистості (події, предмета), що надає незабутнє враження і вплив на будь-яку окрему людину, групу людей або на суспільство загалом [12, с. 24–33].

Подією, що німецький соціолог Max Weber зацікавився феноменом харизми саме після прослуховування лекції відомого теолога Rudolph Sohm. Він вирішив розширити вчення теолога про харизматичне лідерство і довести, що воно також присутнє у політиці [16, с. 7]. Вважається, що саме Weber увів поняття харизми до наукового вжитку: науковець розглядав харизму як один з головних типів лідерства: харизматичного, легітимного і традиційного.

За Max Weber, харизма – це якість особистості, що визнається незвичною, завдяки якій вона оцінюється як наділена надприродними, надлюдськими силами, чи хоча б специфічними особливими силами, недоступними іншим людям [12, с. 39]. У подальшому визначення та підхід Max Weber критикувалися і спростовувалися багатьма вченими у різних галузях, проте саме на його концепцію харизматичного лідерства звертаються у будь-яких дослідженнях феномена харизми.

Після представлення веберівської концепції у соціології почалися активні дослідження харизматичного лідерства та харизми зокрема:

1) Т. Parsons визначає харизму як властивість речі чи особистості, через яку вони особливим чином виділяються серед ординарного, повсякденного, рутинного [12, с. 40];

2) за визначенням Е. Shills, харизма розглядається як властивість, що приписується індивідам, діям, інститутам, символам і матеріальним об'єктам через їхній припустимий зв'язок з ультимативними, фундаментальними, вітальними силами, що зумовлюють порядок (на цьому етапі харизма вже припиняє розглядатися лише крізь призму особистісної харизми) [10, с. 21];

3) Д. Б. Хобракова визначає харизму як властивість особистості, що проявляється у певному соціальному середовищі за наявності соціально значущої ідеї, довіри послідовників (що готові до соціально-економічних змін) та їх прагнення добровільно йти за носієм харизми [12, с. 57];

4) Gary A. Yukl визначає харизму як процес впливу на головні зміни у ставленні та відношенні членів організації, побудови відданості цілям організації [38];

5) харизма – лідерство, що має магнетичний вплив на людей [30];

6) харизма – якість, що змушує людей слідувати за іншими, оскільки сприймається як магне-

тизм, що приваблює увагу та захоплення (Horcher; Neumeyer) [28, с. 300];

7) харизма – майже будь-яка ситуація, в якій задіяна популярність політичної чи будь-якої іншої публічної особистості [35, с. 295];

8) харизма – сила, надана чудесним чином (Davies) [17, с. 14];

9) харизма – можливість діяча здійснювати розпорошений та інтенсивний вплив на нормативні орієнтації інших діячів [27, с. 203].

Дослідники у сфері бізнес-управління та менеджменту також пропонували свої визначення поняття харизми:

1. R. J. House: харизма – характеристика індивідів, які за рахунок особистісних здібностей можуть чинити глибокий та надзвичайний вплив на послідовників [37]; характеризує не лідера і послідовника, а відносини між ними, де харизматичне лідерство є комплексним результатом взаємодії певної особи або групи осіб і їх певного кола послідовників і прихильників [12, с. 46].

2. Харизма – магічна якість, що надихає людей слідувати за тобою [29].

Якщо веберівська концепція розглядала харизму як вроджену якість, то у подальшому соціологи розробили теорію «псевдохаризми», зокрема саме поняття було запропоноване Joseph Bensaïd і Michael Givant [10, с. 11]. Згідно з цим підходом, псевдохаризма – це результат створення харизматичного образу особистості за допомогою різних методик, технологій і засобів масової інформації [12, с. 43]. На цьому етапі харизма починає розглядатися як те, чого можна набути, сконструювати чи навчитися, а отже, виникає необхідність у детальному дослідженні атрибутів харизматичної особистості.

Після того, як соціологи звернули увагу на явище харизми, воно починає досліджуватися у царині психології, зокрема, дослідники намагаються визначити особистісні характеристики харизматичного індивіда.

Психологічні дослідження спрямовані на отримання практичних результатів дослідження харизматичної особистості за рахунок виокремлення окремих рис, зокрема, сучасні психологи [31; 39] розглядають харизму як сузір'я особистісних характеристик, що дозволяє людині впливати на інших людей, на їхні почуття, думки і поведінку [36, с. 81]. Іншими словами, індивідуальні відмінності в особистості відіграють важливу роль на рівні харизми, яка приписується конкретному лідеру. Дослідники з'ясували, що харизматичних мовців зазвичай описують як енергійних, напористих, балакучих людей, які надихають інших, викликаючи багато ентузіазму [36, с. 101]. Харизма більше не розглядається як категоричне поняття. Швидше, вона набула градуального

характеру. Тобто харизма може бути більш-менш вираженою, і вона може змінюватися з часом.

Дослідники у цій галузі намагалися надати визначення явища харизми:

1. В. Bass: харизмою є один з вимірів лідерства, який складається з таких елементів: створення проєкту або образу майбутнього (мета, програма діяльності, результати й очікування, навколо яких відбувається об'єднання членів групи); почуття покликання; заразлива гордість, яка нами розуміється як почуття власної гідності (створення особистої сили, навчання подібних здібностей інших і розвиток у них талантів); довіри і поваги з боку підлеглих (досягаються завдяки послідовності, відповідальності, надійності й наполегливості керівника) [12, с. 46].

2. В. І. Кравченко: харизма – це сукупність психофізіологічних властивостей людини, що виявляються в певних соціально-політичних умовах у процесі комунікативного розпредметнення особистості [4].

3. J. Antonakis: харизма – заснована на цінностях, символічна й емоційно забарвлена подача сигналів [17, с. 17].

4. J. Conger і R. Kanungo: харизма являє собою результат приписування послідовниками лідеру харизматичних рис у процесі спостереження за його поведінкою протягом стадій, що змінюють одна одну [1, с. 86].

5. Н. Енкельман: харизма – форма впливу на інших, інструментом якої є особистісна привабливість, що викликає підтримку й визнання того чи іншого лідера, що забезпечує носію харизми владу над своїми послідовниками [12, с. 48].

6. Ф. М. Ільясов: харизма – якість людини, що дозволяє їй управляти іншими людьми, тобто впливати бажаним чином на їхні настрої і поведінку [12, с. 47].

7. Lorn Dawson стверджує, що харизма – це соціальний, динамічний, інтерактивний процес, за допомогою якого люди сприймають певні якості якогось індивіда як виняткові і гідні влади [25].

8. С. Lindholm: харизма – це потреба цілком нормальних, здорових індивідів у екстатичній любові і самопожертві, самозабутті, втрати свого «я» [12, с. 48].

Певні дослідження розглядають харизму у рамках психоаналізу. У цій науці дослідження цього явища головним чином фокусуються на співвідношенні харизми, самооцінки та нарцисизму, що беруть свій початок від вчення З. Фрейда про нарцисизм (Freud, Kohut, Williams, Rogoza, Post etc.).

З урахуванням соціальної природи харизми (зв'язок між лідером і послідовниками), теорії набутої «харизми» та психологічних якостей харизматичної особистості виникла необхідність дослідження комунікативних характеристик

таких особистостей та лінгвістичних особливостей їхнього мовлення.

Дослідники у галузі лінгвістики не фокусуються на тому, щоб надати визначення явищу харизми, а радше досліджують мовні й позамовні засоби, які реалізують харизму у мовленні лідерів. Однак Rosario Signorello, італійський лінгвіст, визначив харизму як набір характеристик лідера («бачення», «високий рівень домінантності», «емоційний інтелект»), реалізованих у його/її комунікативній та некомунікативній поведінці, в результаті якої актуалізується «харизма тіла» і «харизма духу» [34, с. 436].

Що стосується словникових визначень явища харизми, то нам не вдалося їх знайти у жодному словнику лінгвістичних термінів, Словнику української мови в 11 томах, проте окремі загальні тлумачні та спеціалізовані словники пропонують такі тлумачення цього явища:

1. Харизма – особистісна магія лідерства, що викликає особливу вірність чи ентузіазм людей стосовно публічної особистості (напр., політичного лідера); особливий магнетичний шарм чи привабливість [26].

2. Харизма – особлива сила, якою певні люди володіють від природи і яка надає їм здібність впливати на інших людей і приваблювати їхню увагу та викликати захоплення [24].

3. Харизма – природна можливість приваблювати та зацікавлювати інших людей і змушувати їх захоплюватися тобою [22].

4. Харизма – особлива якість особистості, що дозволяє особі приваблювати та завойовувати впевненість великої кількості людей [18].

5. Харизма – якість особистості, яку мають певні люди, що заохочує інших слухати та слідувати за ними [15].

6. Харизма – атрибут вражаючої сили і можливості, що приписується особі та особистості надзвичайно магнетичних лідерів [23].

7. Харизма – виняткова особистісна обдарованість; харизматична особистість (найчастіше державний чи громадський діяч) – це людина, наділена в очах її оточення і послідовників найвищим авторитетом, що ґрунтується на її виняткових якостях – мудрості, непогрішності, героїзмі, «святості», завдяки яким ця людина різко виділяється серед інших [7].

8. Харизма (від гр. *charisma* – милість, божественний дар) – приписування особистості Богом даних властивостей, що викликають схилення перед нею і беззастережну віру в її особливі здібності та можливості. Феномен характерний для груп малих і особливо для великих, схильних персоніфікувати свої ідеали в процесі поєднання. Частіше виникає в екстремальних історичних обставинах [13].

9. Харизма (гр. *charisma* – милість, благодать, божий дар) – особливий тип легітимності, організації влади і лідерства, заснований на виняткових рисах тієї чи іншої особистості, головним чином релігійного або політичного діяча, що дозволяє йому виконувати у суспільстві функції пророка, вождя чи реформатора. Авторитет такого діяча, як правило, заснований на відсутності або лише формальній присутності демократії, вірі громадян у його надприродні здібності, у «чудесний» дар керівника, його мудрість, героїзм, «святість», на культі його особи. Об'єктом харизми є виключно особистість лідера. Харизматичний тип політичного лідерства найбільш характерний для відсталіх країн або ж тих, що стають на шлях прискореного політичного розвитку [9, с. 325].

10. Харизма – поняття, що вживається у соціально-політичних теоріях лідерства. Харизматичне панування ґрунтується на виняткових поєднаннях, приписуваних лідеру; його прирівнюють до пророка, месії, історичної фігури [8, с. 138].

11. Харизма – влада, побудована не на логіці, а на силі особистісних якостей або здібностей лідера [3, с. 82].

12. Харизма – виняткові властивості особистості, якими наділений лідер у представленні своїх прихильників, шанувальників; емоційно-психічні здібності людини, завдяки яким його оцінюють як обдарованого особливими якостями і здатного робити ефективний вплив на людей [11].

13. Харизма – поняття, яке до новітньої історії було рудиментом католицької теології і означало надзвичайні духовні властивості, дані Богом будь-кому заради блага церкви (пророцтво святих, непогрішимість папи та ін.) [2, с. 745].

14. Харизма – політологічна і соціологічна категорія для позначення сукупності особливих особистісних якостей і здібностей індивіда, що дозволяють йому робити істотний вплив на великі маси людей, перетворюючи їх на своїх прихильників [6].

15. Харизма – привабливість і телегенічність [20, с. 31].

16. Харизма – здібність деяких лідерів викликати сильні, позитивні, емоційні реакції в інших людей [19, с. 61].

17. Харизма – захоплива привабливість чи шарм, що можуть викликати відданість/прихильність в інших [21].

Результати. Викладене вище переконливо свідчить, що з міждисциплінарного погляду харизму слід вважати результатом перебігу комплексного когнітивного явища, що відбувається у свідомості індивіда-реципієнта під впливом культурних норм, особистого досвіду і соціальних умов та актуалізується у процесі комунікації за рахунок взаємодії комплексів вербальних і невербальних засобів.

За наших міркувань, з функціональної точки зору у лінгвістиці під харизмою доцільно розуміти систему уявлень, що виникають у свідомості слухачів на підставі сприйняття ними комплексів лінгвальних та позалінгвальних засобів комунікації, якими послуговується мовець, а також його зовнішніх, психологічних, фізіологічних та соціальних ознак, які свідчать про його здатність як лідера задовольнити назрілі соціальні потреби або запити аудиторії.

З огляду на результати аналізу наявних у соціології, психології та лінгвістиці визначень основних ознак явища набуття харизми мовцем у їх співвіднесенні з провідними положеннями сучасної когнітивістики щодо ефективної актуалізації мети та ідей комунікації ми отримуємо таке визначення самого поняття «харизма».

Харизма – екзистенційні уявлення індивіда щодо тих чи інших виключно вроджених, набутих або таких, що пропагуються ЗМІ, внутрішніх і зовнішніх сугестивних якостей особистості-лідера, які виникають у свідомості реципієнта під час інтерактивної комунікації на підставі сприйняття ним мети спілкування, його стратегії, тактик, методів, а також декодування ним комплексів лінгвальних і позалінгвальних засобів чи знаків інших семіотичних систем, що свідчать про належність мовця до тих чи інших інститутів духовної або політичної влади та асоціюється зі здатністю його як лідера задовольнити потреби або запити певної соціальної спільноти.

Висновки і перспективи подальших розробок. Перспективність практичного використання результатів проведеного нами теоретичного пошуку вбачається у тому, що це міждисциплінарне формулювання придатне для використання у будь-якій галузі наукових досліджень, об'єктами яких можуть бути лінгвокогнітивні, психокогнітивні, соціокогнітивні тощо явища і процеси.

ЛІТЕРАТУРА

- Гениндоржиева Д. Б. Харизма как составная часть трансформационного лидерства. *Вестник Бурятского государственного университета*. 2014. № 5. С. 84–87.
- Головатий М. Ф. Політологічний словник. Віртуальна читальня освітніх матеріалів. URL: <https://subject.com.ua/political/dict/1346.html> (дата звернення: 03.03.2022).
- Кохан В. В. Тематичний словник-довідник із соціології / За ред. В. В. Кохана; укл.: А. Александровська, С. Буга, Ю. Ткачук та ін. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. 112 с.
- Кравченко В. И. Харизматическая личность: многообразие понимания. 2005. URL: <https://www.dissercat.com/content/kharizma-kak-sotsiokulturnyi-fenomen-filosofsko-antropologicheskii-analiz>
- Петлюченко Н. В. Харизматика: мовна особистість і дискурс : монографія. Одеса : Астропринт, 2009. 464 с.
- Политология : учебник и практикум для прикладного бакалавриата / под ред. В. А. Ачкасова, В. А. Гуророва. Москва : Издательство Юрайт, 2016. 404 с.
- Синявський В. В. Психологічний словник / ред. Н. А. Побірченко; уклад. О. П. Сергєєнкова. Київ : Наук. світ, 2007. 274 с.
- Словник соціологічних і політологічних термінів / Нар. укр. акад.; за заг. ред.: В. І. Астахової та ін.; уклад. В. І. Астахова та ін. Київ : Вища школа, 1993. 140 с.
- Соціологія: словник термінів і понять / ред. М. Козловця; упоряд.: Є. Біленький, М. Козловець, В. Федоренко. Київ : Кондор, 2006. 372 с.
- Фрейк Н. В. Политическая харизма: обзор зарубежных концепций. *Социологическое обозрение*. 2001. № 1. С. 5–24.
- Харизма. *Вікісловник*. URL: <https://uk.wiktionary.org/wiki/харизма> (дата звернення: 03.03.2022).
- Хобракова Д. Б. Феномен харизмы личности: сущность и особенности : дис. канд. філос. наук: 09.00.11. Улан-Уде, 2019. 152 с.
- Шапар В. Б. Тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с. ISBN 966-7880-85-0.
- Швецова Н. А. Феномен харизмы в общественном сознании. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2007. № 4. С. 70–81.
- A Dictionary of Human Resource Management (2 ed.). Oxford Reference. URL: <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199298761.001.0001/acref-9780199298761-e-140?rskey=tL42KS&result=193> (дата звернення: 03.03.2022).
- Adair-Toteff C. Max Weber and the Sociology of Charisma / In J. P. Zúquete (Eds.). *Routledge International Handbook of Charisma*. Routledge, 2020. P. 7–17.
- Antonakis J., Bastardo N., Jackuart P., Shamir B. Charisma An Ill-Defined and Ill-Measured Gift. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*. 2016. Vol. 3, No. 1. P. 293–319.
- APA Dictionary of Psychology. URL: <https://dictionary.apa.org/charisma> (дата звернення: 03.03.2022).
- Basavanna M. Dictionary of Psychology. New Delhi : Allied Publishers, 2000. 479 p.

20. Bruce S., Yearley S. The SAGE Dictionary of Sociology. 2006. 328 p.
21. Charisma. Meaning & Definition for UK English. *Lexico.com*. Lexico Dictionaries. English. URL: <https://www.lexico.com/definition/charisma> (дата звернення: 03.03.2022).
22. Charisma. Meaning of charisma in Longman Dictionary of Contemporary English. Longman Dictionary of Contemporary English. *LDOCE*. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/charisma> (дата звернення: 03.03.2022).
23. Charisma. Definition & Meaning. *Britannica Dictionary*. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/dictionary/charisma> (дата звернення: 03.03.2022).
24. Charisma. Cambridge Dictionary. English Dictionary, Translations & Thesaurus. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/charisma> (дата звернення: 03.03.2022).
25. Dawson L. L. Psychopathologies and the Attribution of Charisma: A Critical Introduction to the Psychology of Charisma and the Explanation of Violence in New Religious Movements. *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*, 2006. No. 10 (2). P. 3–28. URL: <https://doi.org/10.1525/nr.2006.10.2.3>
26. Definition of Charisma. Dictionary by Merriam-Webster: most-trusted online dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/charisma> (дата звернення: 03.03.2022).
27. Etzioni A. A comparative analysis of complex organizations. New York, NY : Free Press, 1961. 612 p.
28. Fragouli E. The dark-side of charisma and charismatic leadership. *The Business and Management Review*. 2018. Vol. 9. No. 4. P. 298–307.
29. Iacocca L. Where have all the leaders gone? New York, NY : Scribner, 2007. 288 p.
30. Kouzes J. & Posner B. The Leadership Challenge: How to Get Extraordinary Things Done in Organizations. San Francisco : Jossey-Bass, 1987. 123 p.
31. Judge T. A., Piccolo R. F. & Kosalka T. The bright and dark sides of leader traits: A review and theoretical extension of the leader trait paradigm. *The Leadership Quarterly*. 2009. No. 20. P. 855–875.
32. Pryce P. Charismatic Leaders in Ancient Greece / In J. P. Zúquete (Eds). *Routledge International Handbook of Charisma*. Routledge, 2020. P. 151–162.
33. Roisman J. Charismatic Leaders in Ancient Greece / In J. P. Zúquete (Eds). *Routledge International Handbook of Charisma*. Routledge, 2020. P. 53–64.
34. Signorello R., D’Errico F., Poggi I., Demolin D., Mairano P. Charisma perception in political speech: a case study. *International Conference on Speech and Corpora: GSCP2012*, February 29th – March 3rd, 2012. Belo Horizonte, Brazil : FALE, 2012. P. 343–348.
35. Spinrad W. Charisma: A Blighted Concept and an Alternative Formula. *Political Science Quarterly*. 1991. No. 106 (2). P. 295–311.
36. Vergauwe J. Personality and leadership: trait-perspectives on charisma, curvilinear relationships, and measurement innovations : PhD dissertation for the degree of Doctor of Psychology. Ghent, 2017. 240 p.
37. Wowak A. J., Mannor M. J., Arrfelt M., & McNamara G. Earthquake or Glacier? How CEO Charisma Manifests in Firm Strategy over Time. *Strategic Management Journal*. 2016. No. 37 (3). P. 586–603.
38. Yukl G. A. Leadership in organizations. Essex, England : Pearson Education Limited, 2013. 528 p.
39. Zaccaro S. J. Individual differences and leadership: Contributions to a third tipping point. *The Leadership Quarterly*. 2012. No. 23. P. 718–728.

REFERENCES

1. Adair-Toteff, C. (2015) Charisma, Social Aspects of. In James D. Wright (Ed.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition)* (pp. 353–357). Elsevier. Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.32014-1>
2. Antonakis, J., Bastardo, N., Jacquart, P., & Shamir, B. (2016) Charisma: An ill-defined and ill-measured gift. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*; 3 (1), 293–319. Retrieved from: <https://doi.org/10.1146/annurev-orgpsych-041015-062305>
3. APA Dictionary of Psychology. (n. d.). Retrieved from: <https://dictionary.apa.org/charisma>
4. Basavanna, M. (2000) Dictionary of Psychology. New Delhi : Allied Publishers Limited.
5. Bruce, S., & Yearley, S. (2006) The SAGE dictionary of sociology. SAGE Publications Ltd. Retrieved from: <https://dx.doi.org/10.4135/9781446279137>
6. Charisma. Meaning & Definition for UK English. *Lexico.com* (n. d.). Lexico Dictionaries. English. Retrieved from: <https://www.lexico.com/definition/charisma>
7. Charisma. Meaning of charisma in Longman Dictionary of Contemporary English. *LDOCE*. (n. d.). Longman Dictionary of Contemporary English. *LDOCE*. Retrieved from: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/charisma>

8. Charisma Definition & Meaning. Britannica Dictionary. (n. d.). Encyclopedia Britannica. Retrieved from: <https://www.britannica.com/dictionary/charisma>
9. Charisma. (n. d.). Cambridge Dictionary. English Dictionary, Translations & Thesaurus. Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/charisma>
10. Dawson, L. L. (2006) Psychopathologies and the Attribution of Charisma: A Critical Introduction to the Psychology of Charisma and the Explanation of Violence in New Religious Movements. *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*, 10 (2), 3–28. Retrieved from: <https://doi.org/10.1525/nr.2006.10.2.3>
11. Definition of Charisma. (n. d.). Dictionary by Merriam-Webster: most-trusted online dictionary. Retrieved from: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/charisma>
12. Etzioni, A. (1961) A comparative analysis of complex organizations. New York, NY : Free Press.
13. Fragouli, E. (2018) The dark-side of charisma and charismatic leadership. *The Business and Management Review*, 9 (4), 298–307.
14. Freyk, N. V. (2001) Politicheskaya kharizma: obzor zarubezhnykh kontseptsiy [Political charisma: review of foreign conceptions]. *Sotsiologicheskoe obozrenie*, 1, 5–24.
15. Genindorzhieva, D. B. (2014) Kharizma kak sostavnaya chast transformatsionnogo liderstva [Charisma as a constituent part of transformational leadership]. *Vestnik Buryatskogo gosudarstvennogo universiteta*, 5, 84–87.
16. Gholovatyj, M. F. (n. d.). Politologichnyj slovnyk [Political Dictionary]. Virtualjna chytaljnja osvitenikh materialiv. Retrieved from: <https://subject.com.ua/political/dict/1346.html>
17. Heery, E., & Noon, M. (n. d.). A Dictionary of Human Resource Management (2 ed.). Oxford Reference. Retrieved from: <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199298761.001.0001/acref-9780199298761-e-140?rskey=tL42KS&result=193>
18. Iacocca, L. (2007) Where have all the leaders gone? New York, NY : Scribner.
19. Judge, T. A., Piccolo, R. F., & Kosalka, T. (2009). The bright and dark sides of leader traits: A review and theoretical extension of the leader trait paradigm. *The Leadership Quarterly*, 20, 855–875. DOI: 10.1016/j.leaqua.2009.09.004
20. Kharyzma – Wikislovnyk. (n. d.). Retrieved from: <https://uk.wiktionary.org/wiki/харизма>
21. Khobrakova, D. B. (2019). *Fenomen kharizmy lichnosti: sushchnost i osobennosti* [Phenomenon of the personality charisma: essence and peculiarities] (Doctoral diisertation). Ulan-Ude.
22. Kokhan, V. V. (2009) Tematychnyj slovnyk-dovidnyk z sociologhiji [Thematic reference dictionary in sociology]. A. Aleksandrovsjka, S. Bugha, Ju. Tkachuk et al. (Eds.). Chernivci: Cherniveckyj nac. un-t.
23. Kouzes, J. M. & Posner, B. Z. (1987). *The Leadership Challenge: How to Get Extraordinary Things Done in Organizations*. San Francisco : Jossey-Bass.
24. Kravchenko, V. Y. (2005) Kharyzmatycheskaja lychnostj: mnoghoobrazye ponymanyja [Charismatic personality: pluralism of understanding], Retrieved from: <https://www.dissercat.com/content/kharizmak-sotsiokulturnyi-fenomen-filosofsko-antropologicheskii-analiz>
25. Petlyuchenko, N. V. (2009) Kharyzmatyka: movna osobystist i dyskurs : monohrafiia [Charismatics: Linguistics personality and discourse]. Odesa : Astroprynt.
26. Politologiya : uchebnik i praktikum dlya prikladnogo bakalavriata [Politicalology : text-book and practical exercises for applied bachelor degree course]. (2016). V. A. Achkasova, V. A. Gutorova (Eds.). Moskva : Izdatelstvo Yurayt.
27. Pryce, P. (2020) Charismatic Leaders in Ancient Greece / In J. P. Zúquete (Eds.), *Routledge International Handbook of Charisma* (pp. 151–162). Routledge.
28. Roisman, J. (2020). Charismatic Leaders in Ancient Greece / In J. P. Zúquete (Eds.), *Routledge International Handbook of Charisma* (pp. 53–64). Routledge.
29. Shapar, V. B. (2007) Tlumachnyj psykholohichnyj slovnyk [Psychological Dictionary]. Prapor.
30. Shvetsova, N. A. (2007) Fenomen kharizmy v obshchestvennom soznanii [Phenomenon of charisma in collective consciousness]. *Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta*, 4, 70–81.
31. Signorello, R., D’Errico, F., Poggi, I., Demolin, D., & Mairano, P. (2012) Charisma perception in political speech: a case study. *International Conference on Speech and Corpora (GSCP 2012)*, 2012, 343–348.
32. Slovnyk sociologhichnykh i politologhichnykh terminiv [Dictionary of sociological and political terminology]. 1993. V. I. Astakhova et al. (Eds.). Kyjiv : Vyshha shkola.
33. Sociologhija: slovnyk terminiv i ponjatj [Sociology: dictionary of terms and notions]. E. Bilenjkyj, M. Kozlovecj & V. Fedorenko (Eds.). 2003. Kondor.
34. Spinrad, W. (1991) Charisma: A Blighted Concept and an Alternative Formula. *Political Science Quarterly*, 106 (2), 295–311. Retrieved from: <https://doi.org/10.2307/2152231>

35. Synjavs'kyj, V. V. (2007) *Psykhologichnyj slovnyk* [Psychological Dictionary]. N. A. Pobirchenko, O. P. Serghjejenkova (Eds.). Naukovyj svit.
36. Vergauwe, J. (2017) *Personality and leadership: trait-perspectives on charisma, curvilinear relationships, and measurement innovations*. Published doctoral dissertation. Ghent University.
37. Wowak, A. J., Mannor, M. J., Arrfelt, M., & McNamara, G. (2016). Earthquake or Glacier? How CEO Charisma Manifests in Firm Strategy over Time. *Strategic Management Journal*, 37 (3), 586–603. Retrieved from: <http://www.jstor.org/stable/43897960>
38. Yukl, G. A. (2013) *Leadership in organizations*. Essex, England : Pearson Education Limited.
39. Zaccaro, S. J. (2012) Individual differences and leadership: Contributions to a third tipping point. *The Leadership Quarterly*, 23, 718–728. DOI: 10.1016/j.leaqua.2012.05.001